

Kila kyrka - takomläggning

Antikvarisk rapport

Kila prästgård 1:26
Kila Socken
Västmanland

Boel Melin

Kila kyrka

takomläggning

Antikvarisk rapport

Kila prästgård 1:26
Kila socken
Västmanland

Boel Melin

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Kulturmiljövård Mälardalen 2010

Omslagsfoto: Kila kyrkas lanternin, lanterninräcke, fönster och urtavla efter restaurering.
Foto: Boel Melin.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01407.

ISSN: 1653-7408
ISBN: 978-91-86255-93-0

Tryck: Just Nu, Västerås 2010.

Innehåll

Sammanfattning.....	5
Inledning.....	6
Byggnadshistoria med relevans för ärendet.....	6
Exteriör byggnadsbeskrivning.....	8
Skadebild.....	9
Genomförande.....	11
Långhustak.....	11
Torntak/lanternininklädnad.....	14
Torn- och lanterninfönster.....	19
Lanterninräcke/urtavlor.....	20
Takavvattning.....	21
Tornkors.....	22
Övrigt.....	24
Antikvariska ställningstaganden och avvikande från arbetshandlingar.....	24
Referenser.....	25
Kart- och arkivmaterial.....	25
Otryckta källor.....	25
Litteratur.....	25
Tekniska och administrativa uppgifter.....	25
Bilagor.....	26
Bilaga 1- Material-, metod- och tidsredovisning för förgyllning av yttre detaljer Kila kyrka 2009, av Jan Backlund.....	26
Bilaga 2- Beskrivning av avvattningsproblem på tornet innan åtgärd av Lars-Åke Augustsson, Bygg & Fastighetskonsult AB.....	28

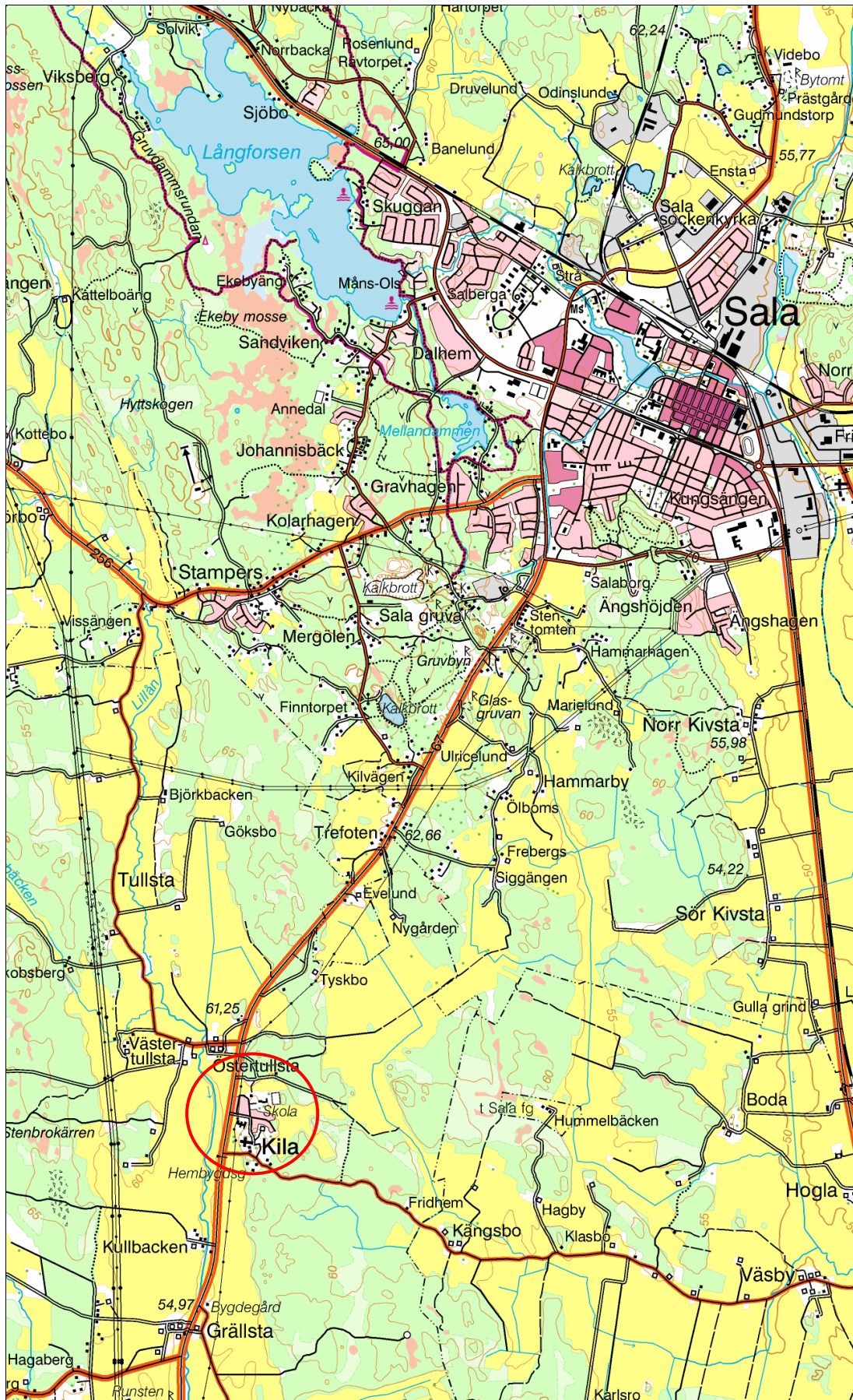

Bild 1. Kyrkans läge, markerat med en ring. Utdrag ur Gröna kartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Under år 2009 har takomläggning utförts på Kila kyrkas långhus och torn. Arbetet var till en början inriktat på att även innefatta kyrkobyggnadens fasad men då takskadornas omfattning uppdagades beslutades det att skjuta upp fasadrestaureringen till påföljande år.

Arbetena har inneburit fullständigt utbyte av kopparplåtstäckningen på långhustak, torntak och lanternin. Underbrädningen på långhustaket har ersatts av nytillverkad brädning som spikats på befintliga takstolar. Rötskadat virke i tornkonstruktionen samt lanternin har ersatts av nytillverkat virke. Arbetena har även inneburit restaurering av lanterninens räcke i smidesjärn och dess fönster. Omförgyllning har skett på tornets kors med kula, förgyllda kulor på lanterninräcke samt på tornurens förgyllda siffror.

Efter avtäckning av den förgyllda plåten på tornkors med kula upptäcktes kraftiga rötskador i hjärtstock och korsarmar varför de ersattes med ett nytillverkat träkors i fyrkantsvirke, även plåttäckningen ersattes av ny varpå plåten nyförgylldes.

Inledning

Under år 2009 har omläggning av koppartak och kopparplåtsbeklädnad samt restaurering av tak- och tornkonstruktion utförts. Tillstånd gavs av Länsstyrelsen i Västmanlands län den 2009-05-14, dnr: 433-5171-09. Även avvattningsystemet har förnyats med hängrännor, stuprör och ståndskena enligt muntligt beslut från Länsstyrelsen i Västmanland. Antikvarisk kontroll har utförts av byggnadsantikvarierna Anna Gütthlein och Boel Melin på Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen.

Byggnadshistoria med relevans för ärendet

Kila kyrka är troligen uppförd i början av 1300-talet och omfattade då nuvarande långhus.¹ Ursprungligen hade kyrkan troligen ett trätunnvalv, men under senmedeltiden ersattes detta av nuvarande stjärnvalv av tegel.

År 1780 genomfördes en omfattande ombyggnad av kyrkan. Klockstapeln, södra vapenhuset och långhusets västra gavelmur revs. Ett västtorn restes med återanvända stenar från de rivna murarna. Virke från den rivna klockstapeln användes till bjälklag och klockbockar. Långhusets sadeltak ersattes med ett brutet tak. Under samma tid gjordes fasaderna mer symmetriska, genom att gamla fönsteröppningar murades igen och nya likformiga togs upp i regelbundna lägen. De gamla fönstren återanvändes i tornets lanternin.²

År 1936 spritputsades fasaderna och ingångsdörrarna fick sin nuvarande kopparbegräddning. Även plåttäckning av lanterninen skedde detta år, enligt inskription i plåten (se bild 2), varav delar fanns kvar då arbetet år 2009 började.

T.v. Bild 2. Inskriptionen visar att delar av befintlig lanterninplåt lades år 1936. Foto: Lars-Åke Augustsson.

T.h. Bild 3. Inskription från år 1981. Foto: Lars-Åke Augustsson.

År 1938 omförgylldes tornkorset med glob. År 1979 ersattes yttertaketets gamla järnplåtar av kopparplåtar. Enligt inskription i tornet lades torntaket om år 1981.

På mitten av 1990-talet sattes nyttillverkade fönster in i undre fönsterraden på tornets lanternin.

¹ Riksantikvarieämbetets byggnadsregister 2001-02-14.

² Hammarskiöld 2006.

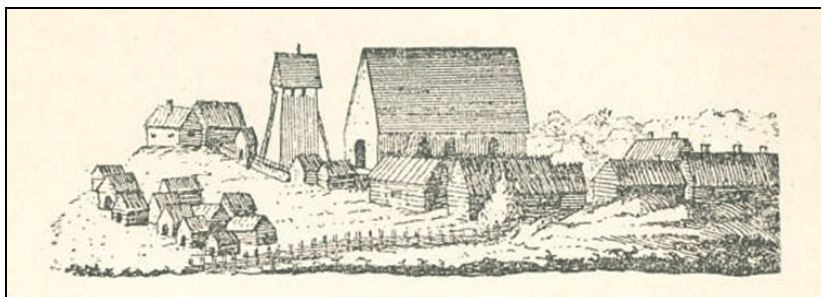

Bild 4. Kila kyrka avbildad i Olof Graus "Beskrifning öfver Wästmanland" tryckt år 1754. VLM Arkiv.

Bild 5. Kila kyrka på 1820-talet. Vindflöjeln på östra nocken är idag borttagen. Foto: Granyr av Borgman. VLM Arkiv.

Bild 6. Kyrkan från sydväst, i början av 1900-talet. Foto: VLM Arkiv.

Exteriör byggnadsbeskrivning

Kila kyrka omfattar ett långhus med brutet, kopparplåtstäckt tak och ett västtorn med en sluten kopparplåtstäckt lanternin, som avslutas med ett kopparklätt huvformat tak med ett förgyllt kors. Lanterninen har ett rundbågigt fönster åt varje väderstreck. Nedanför lanterninen på tornaket finns fyra plåttäckta takkupor där den som vetter mot öster är försedd med ett fyrkantigt småspröjsat fönster medan de andra tre kuporna har försetts med urtavlor i järnplåt med förgyllda romerska siffror. På tornet finns även svickelbågiga ljudluckor åt varje väderstreck, ett runt fönster åt väst samt en rundbågig fönsteröppning över portalen. Ljudluckorna är plåtklädda

Fasaderna, vars senaste putsning skedde 1969, är slätputsade och avfärgade i en ljus tegelröd nyans med en mörkare röd på den relativt höga sockeln. Utmed tornet takfot löper en profilerad vit kransgesims som fortsätter runt tornet. Fönsteröppningarna på långhuset är rund- och svickelbågiga med grå- och svartmålade fönsterbågar.

Mitt på södra sidan finns en portal med kraftig omfattning i barockstil, ett runt överljus och kopparplåtsklädda pardörrar. Västportalen som är huvudingången består av en kopparplåtsklädd pardörr med rundbågig infattning och överljus.

T.v. Bild 7. Kila kyrka sedd från sydväst. Foto: Boel Melin.

T.h. Bild 8. Kila kyrka, sektionsritning av långhus.

Skadebild

- Taket var i mycket dåligt skick. Det förekom flera hål i takplåten, vilket orsakade vattenläckage. Vid tidigare renovering har plåtarbetena inte utförts på ett fackmannamässigt sätt. Plåttäckningen var till exempel utförd med enkelfals istället för dubbelfals vilket medförde stora vattenläckage. På fler ställen var kopparplåten fastspikad i underlaget med olika spiksorter och plåtarna satt på vissa ställen helt loss från underlaget.
- Fotrännan läckte och plåtanslutningen mot tornet var otillräcklig. Fotrännan var utförd med ett för långt falsavstånd på 1920 mm, vilket medförde att kopparplåten inte kunde ta upp temperaturrelater och uppvisade ”utmattningssprickor”.
- Vid långhusetsnock hade skivtäckningen spikats fast direkt i träpanelen. Hålen vid spikarna släppte in vatten.
- Ståndskivorna mellan långhustaket och torn var felaktigt fastsatta och orsakade vattenläckage.
- Underbrädningen på långhusets tak var bitvis ojämn, vilket kunde orsaka skador på ny kopparplåt.
- Vissa rundade takstolsdelar hade lossnat på grund av röta.
- Grava rötskador på underbrädningen uppdagades efter att kopparplåten hade avtäckts.
- Torntakets träkonstruktion hade kraftiga rötskador.
- Lanterninräckets infästningar var inte tätade mot plåtunderlaget. Det fanns även inslag av galvaniserad plåt vilket medfört att ett så kallat galvaniskt element har uppstått, vilket orsakar frätskador.
- Kulorna i tornlanterninens räcke satt löst, gängorna i tapparna var trasiga. Lanterninräckets åtta dekorationskulor var även i behov av omförgyllning.
- Det fanns ingen papp mellan plåt och underliggande träkonstruktion, vilket resulterade i stora kondensproblem, som orsakade röta.
- Vid takkupornas rännदार hade plåten enkelfalsats vilket orsakade vatteninträning.
- Lanterninens väggplåttäckning uppvisade flera hål som orsakat vatteninträning.
- Tornkorsets hjärtstock och underliggande kula var kraftigt rötskadade. Korset och kulan var i behov av omförgyllning.
- Bottenplattorna på tornets urtavlor hade flera lager av dåliga lagningar och var i behov av omförgyllning.
- Då ingen fotränna med tillhörande stuprörsavlopp fanns på tornet avvattnades tornet direkt ut via takplåten. Stora delar av regnvattnet från tornet föll mot underliggande tornfasad vilket orsakade utfrysningsskador.
- Åskledare var i behov av utbyte och översyn.

T.v. Bild 9. Rötskadat virke från tornets träkonstruktion. Foto: Boel Melin.

T.h. Bild 10. Rötskadat trä i tornets konstruktion. Foto: Boel Melin.

T.v. Bild 11. Yttre rötskadad panel på tornlanternin efter plåtavtäckning. Foto: Lars-Åke Augustsson.

T.h. Bild 12. Rostangripen och enkelfalsad plåt orsakade skador i den underliggande träkonstruktionen. Foto: Anna Gütblein.

T.v. och t.h. Bild 13 och 14. De befintliga plåtarbetena var inte fackmannamässigt utförda. Foto: Lars-Åke Augustsson.

Genomförande

Långhustak

Den befintliga, äldre plåten togs bort i sin helhet och hela långhusets underbrädning från 1700-talet revs. De underliggande takstolarna rensades från kvarvarande spik. Vissa av takstolarna behövde salas ut för att kunna lägga ett jämnt undertak, men inget utbyte av material eller lagning utfördes på de befintliga takstolarna.

Ny underbrädning/takpanel av råhyvlat, spontat virke (28 mm) dubbelspikades fast i varje stöd (befintliga takstolar). Nya fotrännor tillverkades av hyvlat virke med måtten 34 x 145 mm.

Efter ett lager av byggpapp lades underlagspapp³ som spikades fast med galvaniserad pappspik (20 x 28 mm). Underlagspappen skarvklustrades över pappspiken.

Ny kopparplåt med skivformaten 610 x 1000 mm⁴, lades över hela långhustaket. Plåten dubbelfalsades med cirka 30–50 mm förskjutna tvärskarvar och förseddes med glidklammer av rostfritt stål på ytor där rörelse tas upp vid temperaturväxlingar.

I och med att hela takkonstruktionen byttes ut mot en tätare, med ny plåttäckning samt ny pappförsedd panel behövdes en ventilation in mot kyrktornvinden. Detta löstes med luftning vid långhusets takfot. Mellan varje takstol monterades det in en gallerförsedd ventil, ca 25–30 mm lång. Ventilationsgallren målades och putsades in i takfoten med utstockningsbruk.

Nya ståndskivor utformades lika de tidigare med samma höjd lika tidigare utförande.

T.v. Bild 15. Långhusets befintliga takstolar bevarades. Foto: Lars-Åke Augustsson.

T.h. Bild 16. Långhusets östra, brutna takfall under arbetet med att avlägsna äldre kopparplåt och underbrädning samt lagning av ny spontad underbrädning. Foto: Lars-Åke Augustsson.

---

³ YAP 2200.

⁴ Innan falsning.

T.v. Bild 17. Långhustaketets äldre underbrädning mot den äldre plåttäckningen. Foto: Anna Gütblein.

T.h. Bild 18. Rötskadad bräda från långhusets underbrädning. Foto: Anna Gütblein.

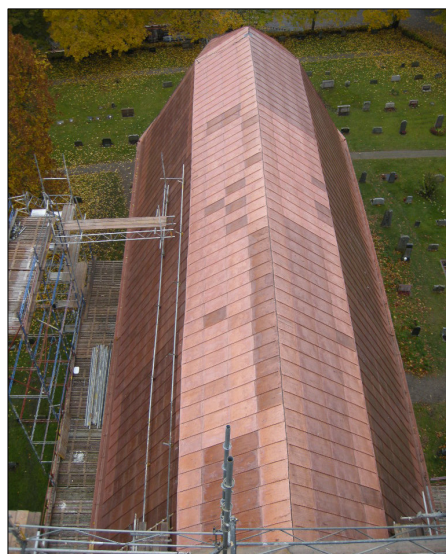
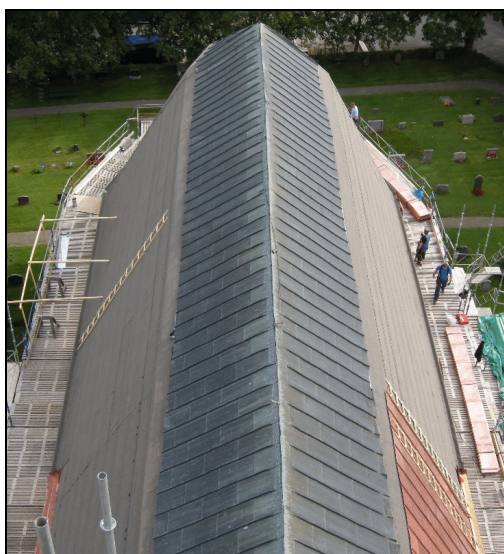
T.v. Bild 19. Ny underbrädning på långhusets gamla takstolar. Foto Boel Melin.

T.h. Bild 20. Underbrädningen spikades fast i befintliga takstolar. Foto: Lars-Åke Augustsson.

T.v. Bild 21. Taket åtgärdades i sektioner. Foto: Boel Melin.

T.h. Bild 22. Anslutningen mot tornet. Foto: Lars-Åke Augustsson.

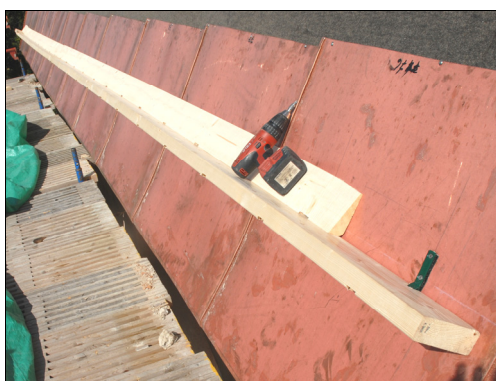
T.v. Bild 23. Långhustak under åtgärd. Bilden visar den äldre kopparplåten på de övre takfallen, nylagd takpapp samt en yta med ny kopparplåt, längst ned till böger. Foto: Anna Gütblein.

T.h. Bild 24. Det nya kopparplåttaket. Foto: Boel Melin.

T.v. Bild 25. Putskant vid ståndskiva, efter åtgärd. Foto: Boel Melin.

T.h. Bild 26. Ventilerna placerades i det öppna utrymmet mellan takstolarna och putsades in. Bilden visar ventillådor innan inputsning. Foto: Lars-Åke Augustsson.

T.v. Bild 27. Långhustakets fotbrädder tillverkades av hyllat virke som skruvades fast i hållare. En avfasad list lades i överkant för att minimera den räta vinkeln. Foto: Lars-Åke Augustsson.

T.h. Bild 28. Fotbrädderna kläddes med takpapp varpå de kläddes in med dubbelfasad kopparplåt. Foto: Lars-Åke Augustsson.

T.v. Bild 29. Långhusets södra takfall med ny plåttäckning. Foto: Boel Melin.

T.h. Bild 30. Ny plåttäckning över kor. Foto: Boel Melin.

T.v. Bild 31. Kila kyrka år 2000. Foto ur: Ahlberg och Björklund, 2000.

T.h. Bild 32. Kila kyrka år 2009, lanternin och torntak är under arbete. Foto: Boel Melin.

Torntak/lanternininklädnad

Torntaket och lanterninens tak hade äldre underbrädning av kantsågade bräder, som dock var yngre än långhusets underbrädning från 1700-talet. Taket och lanterninen var kopparplåtsklädda lika långhuset. Profilerna på lanterninen var ursprungliga och utförda i tjärat trä. Lanterninen yttre väggar och profiler var kopparplåtsklädda.

Grava rötskador upptäcktes i den underliggande träkonstruktionen vid avtäckningen av plåten, virket var på vissa ställen i bra kondition.

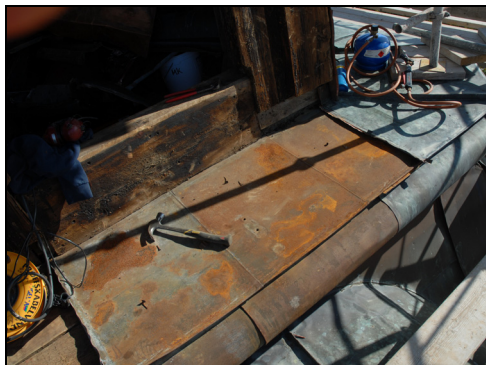
All äldre plåt revs bort. Lagningar och skarvningar utfördes i tornets träkonstruktion, framförallt i det nordvästra hörnet under lanterninen. Det nya virket var av god kvalitet och handbilades och hyvlades i samma utförande lika tidigare. Avsatsen vid lanterninen där räcket i smidesjärn monterats uppvisade rötskador och flera bräder byttes ut mot nya i material och utförande lika tidigare.

Torntaket, lanterninfasad samt taksprånget vid lanterninens övre tak kläddes in med kopparplåt.

Träprofilerna på lanterninen tjärades in med dalbränd tjära och kläddes sedan in med kopparplåt.

Nytt snörasskydd samt hängrännor av kopparplåt monterades fast.

T.v. Bild 33. Rostangrepp på lanternininklädnad. Foto: Lars-Åke Augustsson.

T.h. Bild 34. Lanterninens träkonstruktion var kraftigt rötskadad. Foto: Anna Gütblein.

T.v. Bild 35. Kraftigt rötskadat virke framkom när kopparplåten togs bort. Foto: Lars-Åke Augustsson.

T.v. Bild 36. Den äldre underbrädningen på torntaket kunde bevaras. Foto: Foto: Lars-Åke Augustsson.

T.h. Bild 37. Lanterninracket satt löst och uppvisade rostangrepp samt frätskador i plåten. Vattenläckage förekom genom håligheter och öppna falsar i plåten. Foto Anna Gütblein.

T.v. Bild 38. Äldre underbrädning på torn, delvis rötskadat. Foto: Anna Gütblein.

T.h. Bild 39. Paus i plåtarbetet. Foto: Lars-Åke Augustsson.

T.v. Bild 40. Skarvat rundtimmer. Foto: Boel Melin.

T.h. Bild 41. Ny underbrädning. Foto: Boel Melin

T.v. Bild 42. Äldre bevarad underbrädning i torn. Foto: Boel Melin.

T.h. Bild 43. Tornets nordöstra hörnkonstruktion byttes till stora delar ut mot handbilat fyrkantstimmer. Bilden visar den dubbla uppsättningen av nytillverkade sparrar, nytillverkade bjälkar och de äldre stödbenen. Foto: Boel Melin.

T.v. Bild 44. De rötskadade delarna i tornets träkonstruktion togs bort och lagade med skarvning med nytt handbilat och sågat virke. Foto: Boel Melin.

T.h. Bild 45. Ny bjälke (röd pil) samt underbrädning (grön pil). Foto: Boel Melin

T.v. Bild 46. Timmerlagning på bjälke, tornlanternin. Foto: Boel Melin.

T.h. Bild 47. Skarvningar i lanterninens träkonstruktion. Foto: Lars-Åke Augustsson.

T.v. Bild 48. Lanterninens träprofiler tjärades och kläddes med kopparplåt. Foto: Boel Melin.

T.h. Bild 49. Träprofiler under inklädnad. Foto: Boel Melin.

T.v. Bild 50. Kopparplåtsinklädd takfot ovanför den putsade kransgesimsen på tornet, efter åtgärd. Foto: Boel Melin.

T.h. Bild 51. Tornets huvtak efter ny plåtinklädnad. Korset med kula är nedmonterat för restaurering. Foto: Boel Melin.

T.v. Bild 52. Rötskadad del av fönsteromfattning. Foto: Boel Melin.

T.h. Bild 53. Nyttillverkade och tjärade delar av fönsteromfattning. Foto: Boel Melin.

T.v. Bild 54. Lanterninvägg och fönsteromfattning då den äldre plåten borttagits. Foto: Boel Melin.

T.h. Bild 55. Ny kopparplåt har lagts utefter profiler och fönsteromfattningar. Foto: Lars-Åke Augustsson.

Bild 56. Lanterninens väggar och träprofiler kläddes in med kopparplåt. Foto: Boel Melin.

Torn- och lanterninfönster

Fönstren på lanterninen är utförda med träspröjsade rutor. De undre rundbågiga fönsterbågarna är utbytta på 70-talet medan de övre rakavslutade är av äldre datum. Själva fönsterbågarna var i gott skick medan de rundbågiga fönstrens öppningsbara karmar var rötskadade. Nya karmar tillverkades av furu, vilka tjärades in samt kläddes in med kopparplåt på utsidan. Bågarna skrapades, omkittades med linoljekitt och målades med svart linoljefärg.

Bild 57. Nedre rundbågigt fönster innan åtgärd. Foto: Boel Melin.

T.v. Bild 58. Del av fönsterbåge samt omfattning innan åtgärd. Foto: Boel Melin.

T.h. Bild 59. Nyttillverkad öppningsbar fönsterkarm med äldre återanvänd låsanordning. Foto: Lars-Åke Augustsson.

T.v. Bild 60. Södra lanterninfönstret och fasad innan åtgärd. Foto: Anna Gütthlein.

T.h. Bild 61. Södra lanterninfönstret efter plåtinklädnad och ommålning av fönstersnickerier. Foto: Boel Melin.

Lanterninräcke/urtavlor

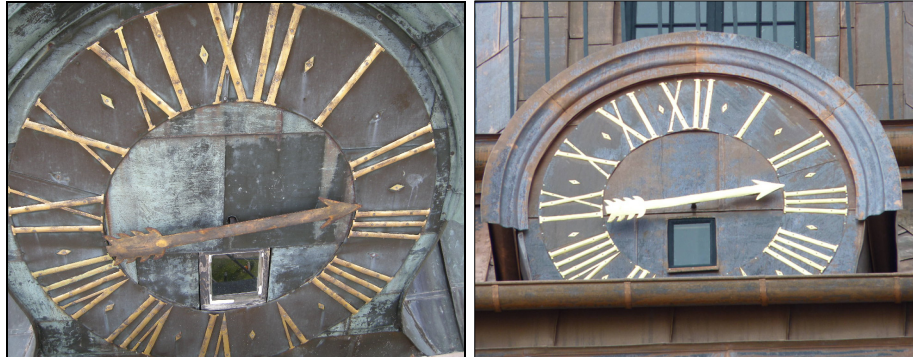
De skadade infästningarna för de förgyllda plåtkulorna på tornlanterninens räcke försågs med nya infästningar lika tidigare genom att svetsa på nya tappar i den befintliga konstruktionen. Räckets fästes genom infästning i torntakets falsar och inte som tidigare genom plåten.

T.v. Bild 62. Förgylld kula från lanterninräcke, innan åtgärd. Foto: Lars-Åke Augustsson.

T.h. Bild 63. Lanterninräcke efter restaurering och omförgyllning av kulor. Foto: Boel Melin.

På tornet finns tre urtavlor av järnplåt med förgyllda romerska siffror varav alla tre restaurerades.⁵ Bottenplattan på urtavlan bevarades. Siffrorna sanerades från olika generationer av dåliga lagningar och spik samt omförgylldes och spikades fast på nytt.

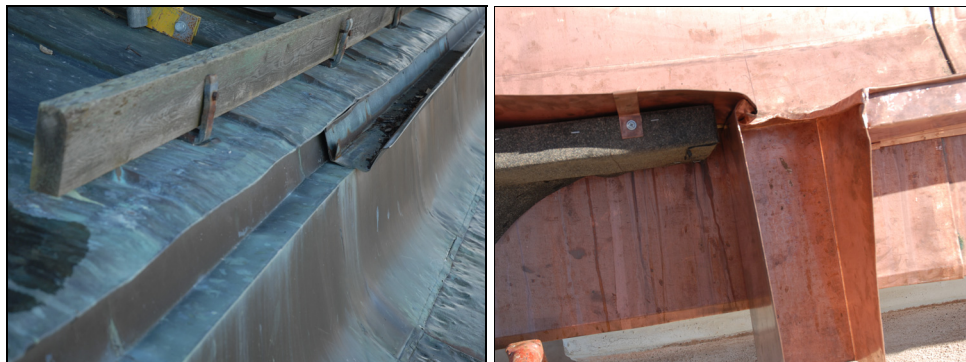

T.v. Bild 64. Urtavlorna hade flera generationers dåliga lagningar och spik och var i behov av omförgyllning. Foto Anna Gütblein.

T.h. Bild 65. Urtavla efter förgyllning. Foto Boel Melin.

Takavvattning

Då ingen fotränna med tillhörande stuprörsavlopp fanns på tornet avvattnades torntaket direkt ut via takplåten.⁶ Från början föreslogs en fotränna runt torntaket men för att minska ingreppen i takkonstruktionen monterades en hängränna istället. Hängrännorna (150 mm) kopplades till stuprör (Ø 100 mm) med utlopp på långhustaket. Stuprören placerades 300 mm från respektive hörn på tornets östra fasad. Nytt snörasskydd av kopparplåt tillverkades.

T.v. Bild 66. Äldre snörasskydd och avvattningsanordning. Foto: Lars-Åke Augustsson.

T.h. Bild 67. Ny ståndränna och utkastare på långhustak. Foto. Boel Melin.

⁵ Se bilaga 1.

⁶ Se bilaga 2.

T.v. Bild 68. Ny hänggränna på tornet, mot öster över långbustak. Foto: Boel Melin.

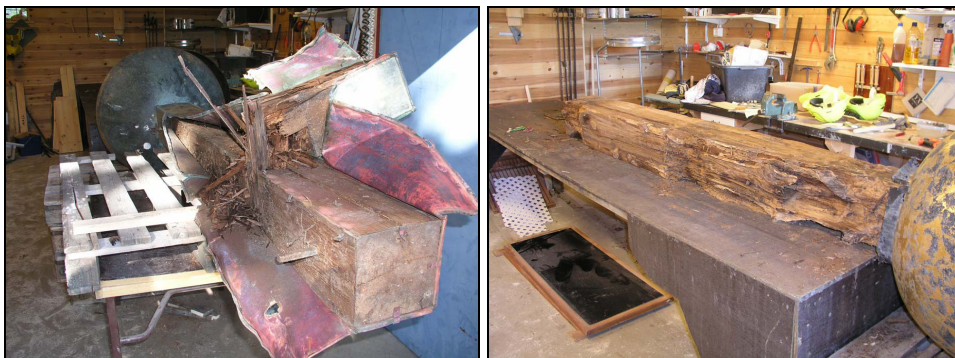
T.h. Bild 69. Ny ständränna och utkastare vid korets norra takfall. Foto: Boel Melin.

Tornkors

Tornets kors och kula bestod av plåtklätt och förgyllt fyrkantsvirke och träkula. Korset var fastmonterat genom taket och fastsatt i ett av torntaketets bjälklag. Både stock och kula samt infästningar var kraftigt rötskadade.

Korset monterades ned och det rötade virket ersattes med kärnvirke. Korsets stock impregnerades med rå linolja en gång samt en avslutande gång med rå linolja blandat med terpentin(blandning 50/50), för att uppnå ett vattenavvisande skikt.

Tornkorset plåttäcktes lika tidigare utförande med ny plåt, varefter kors och klot förgylldes. Plåten slipades och betades med saltsyrelösning varefter den grundades med 3 lager blymönja med slipning mellan varje lager. Vidare målades kors och kula med linoljefärg (guldockra) två gånger med slipning mellan varje lager. Innan själva förgyllningen ströks korset och kulan med anläggningsolja en gång.⁷

T.v. Bild 70. När plåttäckningen togs bort upptäcktes kraftiga rötskador på korets trästomme. Foto: Lars-Åke Augustsson.

T.h. Bild 71. Det fanns inte mycket kvar av hjärtstocken då det rötade träet avlägsnats. Foto: Lars-Åke Augustsson.

⁷ Se detaljerad beskrivning i Bilaga 1.

T.v. Bild 72. Nedre infästning av hjärtstock. Foto: Lars-Åke Augustsson.

T.h. Bild 73. Övre infästning av korsets hjärtstock. Foto: Lars-Åke Augustsson.

T.v. Bild 74. Det nytillverkade korset monterades fast med hjälp av lyftkran. Foto: Lars-Åke Augustsson.

T.h. Bild 75. Det nytillverkade korset träs ned i den gamla infästningen. Foto: Lars-Åke Augustsson.

Bild 76. Kors och kula innan nedtagning. Det var svårt att ana omfattningen av skadorna innan plättäckningen togs bort i verkstaden. Foto: Lars-Åke Augustsson.

Bild 77. Det nyttillverkade korset på plats. Foto: Boel Melin.

Övrigt

Några av de äldre kopparplåtarna sparades av församlingen medan resten såldes. Delar av den gamla underbrädningen från 1700-talet sparades av församlingen.

Antikvariska ställningstaganden och avvikande från arbetshandlingar

Den exteriöra renoveringen av Kila kyrka var till en början tänkt att även inkludera en fasadrestaurering. Då det tidigt framkom att kyrkobyggnadens tak var i ett akut behov av restaurering beslutades det att endast fokusera på takproblematiken under år 2009, varför fasadrestaureringen flyttades fram till följande år.

Det som skulle vara en lagning av koppertaket slutade med fullständigt utbyte av kopparplåt och underbrädning på långhustak samt fullständigt utbyte av kopparplåt och komplettering och lagning av träkonstruktion på torn och lanternin.

Långhusets underbrädning hade sitt ursprung i 1700-talets ombyggnad. Dessvärre var bräderna i ett så dåligt skick att inte någon del av undertaket kunde behållas utan byttes ut i sin helhet. Delar av det gamla undertaket har sparats av församlingen.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Gröna kartan.

VLM

Otryckta källor

Augustsson Lars-Åke. Bygg & Fastighetskonsult. 2009. *Utvändig renovering Kila kyrka*. Västerås.

Backlund, Jan. *Material-, metod- och tidsredovisning för förgyllning av yttre detaljer Kila kyrka 2009*.

Hammarskiöld, Rolf. 2006. *Karakterisering av Kila kyrka*. Västerås stift.

Länsstyrelsens beslut dnr: 433- 5171- 09, daterat 2009-05-14

Litteratur

Ahlberg, Hakon. Björklund, Staffan. 2000. *Västmanlands kyrkor i ord och bild*. Borlänge.

Tekniska och administrativa uppgifter

Kulturmiljövård Mälardalen nr:	09030
Länsstyrelsen dnr:	433-5171-09
Fastighetsbeteckning:	Kila prästgård 1:26
Landskap:	Västmanland
Län:	Västmanlands län
Kommun:	Sala
Socken:	Kila
Beställare:	Kumla pastorats kyrkliga samfällighet
Byggledare:	Lars-Åke Augustsson Bygg& fastighetskonsult Lars-Åke Augustsson AB
Entreprenör:	KBV AB, UE-trä Skultunabyggen AB Ekström glas och ram, Västerås.
Antikvarisk kontroll:	Kulturmiljövård i Mälardalen Boel Melin Stora gatan 41 72212 Västerås

Bilagor

Bilaga 1- Material-, metod- och tidsredovisning för förgyllning av yttre detaljer Kila kyrka 2009, av Jan Backlund.

Västerås 091230

Tid & material redovisning för omförgyllning av yttre detaljer på Kila kyrka hösten 2009

Arbetets har utförts av Ekströms Glas & Ram med adress Jakobsbergsgatan 13 i Västerås under perioden 14/9-18/11 2009 av dess ägare Jan Backlund och i samråd med Bygg & Fastighetskonsult Lars-Åke Augustsson AB.

I arbetets utförande har följande moment utförts på samtliga förgyllda detaljer såsom kors & kula, 8 stycken dekorations kulor på tornets gavlar samt 3 stycken kompletta urtavlor.

Följande arbetsmoment har utförts

Slipning

Betning med 3% saltsyre lösning

3 strykningar med blymönje linoljefärg med slipning mellan varje lager.

2 strykningar med guldockra linoljefärg med slipning mellan varje lager.

1 strykning med lefranc 12 hours anläggningsolja.

1 lager guldläggning med 23,5 karat bladguld.

Slutputsning av förgyllda detaljer.

Till detta har även baksidan av urtavlornas visare strukits med 1 lager svart linoljefärg samt korsets stock impregnerats 2 ggr. med rå linolja och där det sista lagret är en 50/50 blandning rå linolja och terpentin för att få ett vattenavstötande ytskikt.

Följande tidsåtgång i arbetets utförande

14/9	Hämtat kulor och visare hos KBV samt iordningställande av lokal	4 tim
15/9	Slipning av kulor och urtavlor	14 tim
16/9	Betning med 3% saltsyre lösning på kulor och visare	2 tim
17/9	1:a lager blymönja kulor och visare	3 tim
21/9	Hämtat siffror hos KBV samt slipning av dessa	22 tim
22/9	Slipning av kulor o visare, 2:a lagret blymönja kulor o visare samt slipning och betning av siffror	25 tim
23/9	1:a lagret blymönja siffror	6 tim
28/9	Slipning av kulor,visare och siffror	6 tim
29/9	3:dje lagret blymönja kulor o visare samt 2.a lagret blymönja siffror	9 tim
5/10	slipning o 3:dje lagret blymönja på siffror	10 tim
6/10	Kors o kula kommer från KBV. Startar slipning av kors o kula	14 tim
7/10	Betning av kors o kula, slipning av kula och visare samt 1:a lager guldockra linoljefärg	7 tim
8/10	1:a lager blymönja på kors o kula	4 tim
12/10	Slipning av siffror	4 tim
13/10	1:a lager guldockra linoljefärg på siffror	6 tim
14/10	Slipning av kors o kula samt 2:a lager blymönja på kors o kula	6 tim
15/10	Slipning och målning av svart linoljefärg på undersida visare	2 tim
19/10	Slipning av kulor o visare samt 2:a lager guldockra på kulor o visare	5 tim
20/10	Slipning av siffror	4 tim
	Transport av timmar till blad 2	153 tim

	Transport av timmar från blad 1	153 tim
21/10	2:a lager guldockra siffror	6 tim
22/10	Slipning av kors o kula samt 3: dje lager blymönja kors o kula	6 tim
28/10	Slipning av kulor, visare o siffror	6 tim
29/10	1:a lager rå linolja på korset stock	1 tim
30/10	Anläggningsolja på siffror	6 tim
31/10	Guldläggning av siffror	12 tim
2/11	Slipning av kors o kula samt 1:a lager guldockra på kors o kula	6 tim
3/11	Anläggningsolja på kulor o visare samt 2:a lagret linolja på stocken	4 tim
4/11	Guldläggning av kulor o visare	7 tim
9/11	Slipning av kors o kula samt 2:a lagret guldockra kors o kula	6 tim
17/11	Slipning a kors o kula samt strykning av anläggningsolja kors o kula	6 tim
18/11	Guldläggning av kors o kula	<u>12 tim</u>
	Totalt antal timmar	231 tim

23,5 karat Guldblåd enligt nedanstående spec.

1 st kors 1500x1000x200		360 st
1 st kula 800 i diameter		390 st
8 st kulor 200 i diameter	à 24 st	192 st
3 st visare	à 15 st	45 st
82 st siffror	à 5 st	410 st
36 st mellan tecken på urtavla	à 1 st	<u>36 st</u>
	Totalt antal guldblåd	1433 st

Med denna dokumentation är förgyllnings arbetet på Kila kyrka avslutat och jag hoppas att arbetet och denna dokumentation är till belåtenhet

Med vänliga hälsningar

Jan Backlund
 Ekströms Glas & Ram
 Jakobsbergsgatan 13
 724 61 Västerås

Bilaga 2- Beskrivning av avvattningsproblem på tornet innan åtgärd av Lars-Åke Augustsson, Bygg & Fastighetskonsult AB.

Kila kyrka, Sala – avvattning tornet

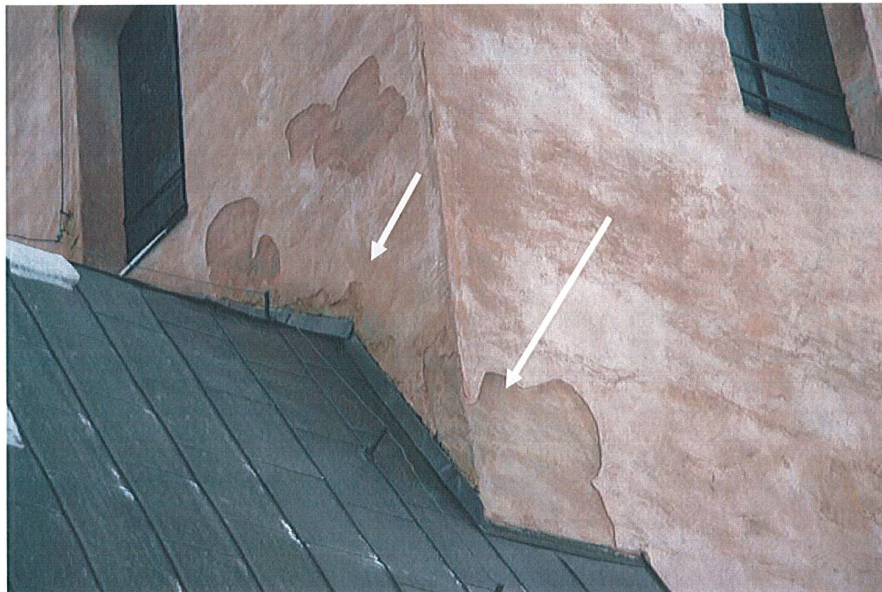
2009-08-17

Isbildning på tornet med nedhängande istappar. Under den varmare årstiden sker regnavvattningen "samma väg" innebärande att den putsade fasaden blir vattenmättad.

Olycksrisk!– flera tillfällen med nedfallande istappar har rapporterats.

Avsaknad av fotränna och stuprör från torn medför att vatten faller på skeppstak som "stänker upp" på fasaden. Fasadputsen blir vattenmättad och frostsprängning sker vintertid